

भारतीय संस्कृति दर्शन ट्रस्ट

विश्वशांति Vishwashanti Vrittant

अंक : २१

मे २०२०

कॅन्सरची सर्वसामान्य लक्षणे, चिकित्सा व आयुर्वेद

ऐन उमेदीत म्हणजे वयाच्या पंचविशीत इंजिनीयर झालेल्या रोहनला ‘नॉन हॉजकिन्स लिम्फोमा’ या प्रकारच्या कॅन्सरचे निदान झाले. केमोथेरेपी बरोबरच आयुर्वेदिक चिकित्सा घेण्याचे ठरवून रोहन व त्याचे आई -वडील आमच्या रुग्णालयात आले खरे, परंतु कॅन्सरच्या आयुर्वेदिक चिकित्सेबद्दलचे कुतूहल त्यांच्या प्रश्नांमधून स्पष्ट जाणवत होते. तेहा आयुर्वेदिक चिकित्सा ही काही काळापुरतीच घ्यायची चिकित्सा नसून ती संपूर्ण जीवनशैलीच बदलवणारी परिपूर्ण चिकित्सा कशी आहे हे त्यांना समजून सांगितले.

आयुर्वेद शास्त्रात कोणत्याही व्याधीची चिकित्सा सामान्यतः शोधन, शमन, अनुषंगिक उपक्रम, रसायन चिकित्सा, पथ्यापथ्य व समुपदेशन अशी केली जाते. वाढलेल्या दोषांना वमन, विरेचन, बस्ति, रक्तमोक्षण व नस्य या पंचकर्माच्या सहाय्याने शरीराबाहेर काढणे म्हणजे ‘शोधन’ चिकित्सा, औषधांच्या सहाय्याने शरीरातील वाढलेल्या व व्याधी निर्माण करणाऱ्या दोषांना साम्यावस्थेत आणणे म्हणजे ‘शमन’ चिकित्सा, लेप - शिरोधारा - गंडूष - नेत्रतर्पण यासारखे ‘अनुषंगिक उपक्रम’, शरीर धातुंना बल देणारी व पर्यायाने व्याधिक्षमत्व वाढविणारी ‘रसायन’ चिकित्सा, पथ्यकर व अपथ्यकर आहार व विहाराबाबत मार्गदर्शन म्हणजे ‘पथ्यापथ्य’ तर मनोबल वाढविण्यासाठी ‘समुपदेशन’ अशा प्रकारे व्याधिचिकित्सा केली जाते.

शोधन चिकित्सा म्हणजेच पंचकर्म चिकित्सा घेण्यासाठी रुग्णाचे शारीरिक बल उत्तम असणे, व्याधीचे बल अधिक असणे व शरीरात आमदोषाची लक्षणे नसणे या आवश्यक गोष्टी असतात. कॅन्सर या व्याधीमुळे तसेच केमोथेरेपी - रेडिओथेरेपी - शस्त्रकर्म या आधुनिक उपचारांमुळे बरेच कॅन्सर रुग्ण दुर्बळ झालेले असतात. मात्र ज्या कॅन्सरग्रस्त रुग्णांचे बल चांगले असते, अशा रुग्णांत समूळ व्याधीचा

नाश करणारी पंचकर्म चिकित्सा अधिक लाभदायी ठरते. दीपन, पाचन यासारख्या शमन चिकित्सेने काही वेळा व्याधीचा पुनरुद्धव होतो, परंतु पंचकर्म चिकित्सेने बरे झालेले व्याधी पुन्हा उद्धवण्याची संभावना कमी असते.

शोधन/पंचकर्म चिकित्सा तीन टप्प्यांत पूर्ण होते. ‘स्नेहन’ म्हणजे सर्व शरीरास मसाज करणे व ‘स्वेदन’ म्हणजे सर्व शरीरास औषधी काढ्याची वाफ देणे. या दोन कर्माचा समावेश पूर्व कर्मात होतो. प्रधान कर्मात वमन, विरेचन, बस्ति, रक्तमोक्षण व नस्य या ५ कर्माचा समावेश होतो. वामक औषधांची चूर्ण किंवा काढे देऊन रुग्णास उलटी करविणे म्हणजे ‘वमन’ होय. ही प्राधान्याने ‘कफदोषाची’ चिकित्सा आहे. रेचक औषधे देऊन पित्ताशयातील दोष गुदमार्गाने बाहेर काढणे म्हणजे ‘विरेचन’ होय. ही प्राधान्याने ‘पित्तदोषाची’ चिकित्सा आहे. औषधी तेल / घृत (तूप) यांच्या गुदमार्गाने दिलेल्या बस्तिस ‘अनुवासन बस्ति’ तर काढ्याच्या गुदमार्गाने दिलेल्या बस्तिस ‘निरुह बस्ति’ म्हणतात. ही वात दोषाची प्रधान चिकित्सा आहे. अलाबू, शृंग, जलौका किंवा यंत्राच्या सहाय्याने सिरेचा वेध करून ‘रक्तमोक्षण’ केले जाते. ही दुष्ट रक्तधातूची चिकित्सा आहे. नाकपुऱ्यांतून औषधी तेले / तूप, चूर्ण प्रविष्ट करणे यास ‘नस्य’ म्हणतात. नस्य ही प्राधान्याने शिरःप्रदेशातील कुपित वात व कफाची चिकित्सा आहे. वरील ५ कर्मापैकी ज्या व्याधीत जे कर्म आवश्यक आहे ते तज्ज्ञ वैद्यांच्या मार्गदर्शनाखाली केले जाते. पश्चात कर्मात संसर्जन क्रम म्हणजे विशिष्ट पथ्यकर आहार योजनेचा व विशिष्ट पथ्यकर विहार योजनेचा समावेश होतो.

विशिष्ट प्रकारच्या कॅन्सरमध्ये विशिष्ट प्रकारचे पंचकर्म उपयुक्त ठरते. उदाहरणतः मस्तिष्क (मेंदू), गल (घसा), फुफ्फुस यांत वमन; ग्रहणी, लघ्नन्त्र (लहान आतडे), पित्ताशय, यकृताचा कॅन्सर, ल्युकेमिया यांत विरेचन; बृहदान्त्र (मोठे आतडे), गुद, प्रोस्टेट, पुरुष बीजाण्ड, योनि, गर्भाशय, स्त्रीबीजाण्ड, अस्थि यांच्या कॅन्सरमध्ये बस्ति; मस्तिष्क,

नासा, तालु यांच्या कॅन्सरमध्ये नस्य व यकृत, पित्ताशयाचा कॅन्सर, ल्युकेमिया यांत रक्तमोक्षण केले जाते. अर्थात हे सर्व उपक्रम जितके तात्काळ फलदायी असतात, तितकेच चूक झाल्यास तात्काळ उग्र उपद्रव निर्माण करणारे असतात. त्यामुळे वैद्यांच्या सल्ल्याने व पूर्णतः वैद्यांच्या देखरेखीखाली करणे आवश्यक असते.

शोधन चिकित्सा घेण्यास रुग्णाचे बल चांगले असणे आवश्यक असते. कॅन्सर व्याधीमुळे रुग्ण दुर्बल झाला असल्यास त्याला सुरुवातीस शोधन चिकित्सा देता येत नाही. अशा वेळी रुग्णास शमन चिकित्सा देणे आवश्यक ठरते. यात प्राधान्याने मुखावाटे औषधे देऊन वाढलेल्या दोषांना शरीरात साम्यावस्थेत आणले जाते. यात एकेरी वनस्पतीज चूर्ण, मिश्र चूर्ण, गुटी - वटी, आसव - अरिष्ट, गुग्गुळ कल्प, सिद्ध तेल, सिद्ध घृत (तूप), काढे, स्वरस (ताजा रस), औषधांनी सिद्ध केलेले पाणी, दूध, तूप व तेल, शर्करायुक्त कल्प, रसकल्प अशा विशिष्ट औषधी कल्पनांचा समावेश होतो.

“संहति कार्यसाधिका” अशी एकजुटीचे महत्व सांगणारी संस्कृत भाषेत एक म्हण आहे. चिकित्सेबाबतही ही म्हण लागू आहे. कोणत्याही एकाच प्रकारच्या चिकित्सेने आजार बरा होत नाही. कॅन्सरच्या आयुर्वेदिक चिकित्सेबाबतही शोधन आणि शमन या महत्वपूर्ण चिकित्सा पद्धतींसह अनुषंगिक उपक्रम, रसायन चिकित्सा, पथ्यापथ्य व समुपदेशन यांचेही महत्व अनन्यसाधारण आहे. शिरोधारा व शिरोबस्ति, नेत्रबस्ति, योनिपिचू, योनिधावन, अवगाहस्वेद, लेप, गंडुष, अवचूर्णन यासारखे अनुषंगिक उपक्रम विशिष्ट प्रकारच्या कॅन्सरमध्ये उपयुक्त ठरतात. कॅन्सरमध्ये रस, रक्त, मांस, मेद, अस्थि व मज्जा धातू व त्यांचे अग्नी यांची विकृती असते. त्यामुळे कॅन्सरची चिकित्सा करताना व कॅन्सरचा पुनरुद्भव टाळण्यासाठी रसादि सात धातूंना बल देणारी रसायन चिकित्सा महत्वपूर्ण ठरते. यात दूध, तूप, साळीचा भात यासारखा सात्त्विक रसायन आहार, शतावरी, गोक्षुर, अश्वगंधा, कुष्मांड, सुवर्णभस्म यासारखी रसायन औषधे व मानसिक शुचिता वाढविणारे आचार रसायन म्हणजेच ‘धर्मविहित आचरण’ यांचा समावेश होतो.

आयुर्वेद या प्राचीन भारतीय वैद्यकीय शास्त्रात व्याधीचा समूळ नाश करण्यासाठी औषधांइतकेच किंबहुना अधिकच पथ्यकर आहार विहाराला महत्व दिले आहे. ‘संक्षेपतः क्रियायोगो निदान परिवर्जनम्।’ म्हणजे ज्या कारणांनी व्याधी झाला त्यांचा त्याग करणे हे चिकित्सेचे पहिले सूत्र असल्याने असा आहार या रुग्णांनी वर्ज्य करावा. व्याधिप्रतिकारशक्ती कमी होणे हेच सर्व व्याधींचे मूळ असल्याने कॅन्सरमध्येही व्याधिक्षमत्व वाढविणारा आहार पथ्यकर ठरतो. यासाठी

तांदूळ भाजून भात - साठेसाळी मिळाल्यास उत्तम, भाताची पेज, तांदण्याचे घावन, फुलका, ज्वारीची - तांदण्याची भाकरी, रव्याची पेज, रव्याचा गोड शिरा, उपमा, मुगाचे वरण, मसूर डाळीचे वरण, पडवळ - कोबी - दुधी - भेंडी - दोडका - तांदूळजा - चाकवत - कोरळ (कांचनार) - वसु (पुनर्नवा) यासारख्या भाज्या, तूप - जिरे - धणे - आले - लसूण - कांदा - पुदीना यांची फोडणी दिलेल्या भाज्या किंवा भाज्यांचे सूप यांचा आहारात समावेश करावा. ल्युकेमिया म्हणजे रक्ताच्या कॅन्सरमध्ये मुळा - बीट-गाजर यांची कोशिंबीर (दही न घालता), लसूण, कोथिंबीर, धणे, जिरे, पुदीना यांची चटणी तोंडी लावण्यास असावी. कॅन्सरमध्ये भूक मंदावणे, तोंडाला चव नसणे अशी लक्षणे बहुतांशी दिसत असल्याने अशा वेळी मोरावळा, लिंबाचे गोड लोणचे, सुधारस जेवणात समाविष्ट करावा. बहुतांशी गोड, आंबट रसाची फळे तर्फण करणारी असतात. त्यापैकी कॅन्सरमध्ये गोड द्राक्षे, गोड डाळिंब, सफरचंद, पपई, ड्रायफ्रूटसैपैकी काळ्या मनुका, अंजीर, खजूर, जरदाळू अशी रक्तवर्धक, पाचक फळे विशेषत: दुपारी रुग्णास द्यावी. फळे ताजी, गोड असावी. फळांचे रस देण्याएवजी अख्खी फळे सेवन केल्यास बद्धकोष्ठतेचा विकारही संभवणार नाही. हिवाळ्यात - पावसाळ्यात फळांच्या फोर्डीना सूठपुड, जिरे - मिरेपूड लावून सेवन केल्यास कफाचे विकार संभवणार नाहीत. मांस पचण्यास जड असले तरी ज्या कॅन्सर रुग्णांचे वजन कमी होत आहे, बलक्षय झाला आहे, अस्थिंमध्ये कॅन्सर पसरला आहे अशा रुग्णांत मटण सूप किंवा चिकनसूप - तूप, जिरे, मिरे, आले, लसूण, अशा पाचक द्रव्यांची फोडणी देऊन घेतल्यास लाभदायक ठरते. रक्तक्षय - पांडुरोगाची लक्षणे असल्यास प्राधान्याने पायासूप किंवा लिव्हरसूप उपयुक्त ठरते. थोडक्यात पचनास हलका परंतु शरीरातील रस - रक्तादी सप्तधातूंचे तर्फण-वर्धन करणारा, मल - मूत्रांचे शरीराबाहेर योग्य प्रकारे विसर्जन करण्यास मदत करणारा, प्रतिकारशक्ती वाढविणारा आहार कॅन्सर रुग्णांना पथ्यकर असतो.

कॅन्सरचे नाव ऐकल्यावरच रुग्णाचे मनोधैर्य खचलेले असते. आता मृत्युशिवाय पर्याय नाही अशा कल्पनेने सतत विपरीत विचार मनात येत असतात, अशावेळी शरीराला फार कष्ट होणार नाहीत परंतु मनास विरंगळा मिळेल अशा आवडीच्या कामात अथवा छंदात रुग्णाचे मन गुंतवणे ही मानसिक चिकित्सा अत्यावश्यकच असते.

अशा प्रकारे कॅन्सरतज्जांच्या सुयोग्य मार्गदर्शनाखाली चिकित्सा घेत असताना आयुर्वेदोक्त चिकित्सा व हितकर आहार - विहाराचे पालन केल्यास कॅन्सरवर मात करणे रुग्णास व वैद्यास शक्य आहे.

Name - RKK	Sex - Female
Type of Cancer	Cortical Thymoma Type B2, Stage III.
Age at diagnosis	37 years (2006)
Present age	50 years (2020)
Duration of Ayurvedic treatment	14 years 2 months (Apr. 2006 to Jun. 2020, patient still under treatment).
Panchakarma treatment	1 st Set - Basti - Feb. 2009. 2 nd Set - Basti - Nov. to Dec. 2010. 3 rd Set - Basti - Feb. 2012. 4 th Set - Basti - Nov. to Dec. 2012. 5 th Set - Uttarbasti - Dec. 2012. 6 th Set - Uttarbasti - Feb. 2013. 7 th Set - Basti - Nov. 2013. 8 th Set - Basti - Nov. 2015. 9 th Set - Basti - Nov. 2016. 10 th Set - Basti - Mar. to Apr. 2018.
Status at enrollment w.r.t. Conventional treatment	<ul style="list-style-type: none"> • Post Surgery • Before starting Chemotherapy
Details of Conventional treatment	<ul style="list-style-type: none"> • Surgery - Left posterior lateral Thoracotomy with partial resection of tumour - 16/03/2006. • Chemotherapy - 6 Cycles - Apr. 2006 to Aug. 2006. • Radiotherapy - Sep. 2006 to Nov. 2006.
Outcome of adjunct Ayurvedic treatment	<ul style="list-style-type: none"> • Tolerated Chemotherapy and Radiotherapy with minimal side-effects. • Remarkable improvement in Quality of Life. • Dyspnea and palpitation which were due to Pericardial effusion and post Radiation fibrosis are under control with oral Ayurvedic treatment, periodic Panchakarma Treatment and allied procedures. • April 2019 whole body PET CT Scan revealed no hypermetabolic lesion in the present scan.
Survival (DFS / OS)	<ul style="list-style-type: none"> • Patient has Overall Survival (OS) of 14 years 3 months. • Reported 5 years Related Survival Rate (RSR) in such cases is 72%, 10 years RSR is 40%. • Long-term survival is worse in B2 type of thymomothan for thymoma types A, AB and B1 (WHO classification).

नमस्कार, मी डॉ. ऋतुजा कुशलकर, जीवशास्त्रामध्ये पीएच.डी. केले आहे. फेब्रुवारी २००६ मध्ये मला Cortical Thymoma या दुर्मिळ प्रकारच्या कॅन्सरचे (तिसरी स्टेज) निदान झाले. हृदयातून निघणाऱ्या रक्तवाहिन्यांना आवळून ट्युमर हृदयाला चिकटला होता आणि डाव्या फुफ्फुसातही पसरला होता. डॉक्टरांच्या मते माझे आयुष्य काही महिन्यांपुरतेच सीमित होते. शस्त्रक्रियेने ट्युमर अजिबात काढता आला नाही. नंतर दिलेल्या ६ किमो आणि ३३ रेडिएशनमुळे ट्युमरचे आकारमान अधर्याने कमी झाले. पण उपचार संपत्ताच तीन महिन्यातच ट्युमर परत जोमाने वाढू लागला. सर्व डॉक्टरांनी हात वर केले. अऱ्लोपैथीमध्ये माझ्यासाठी काहीही उपचार उरले नव्हते.

माझी बहीण डॉ. अस्मिता मोडक हिने मला या कॅन्सर रिसर्च प्रोजेक्ट बदल माहिती दिली. माझ्या दुसऱ्या किमोपासून मी नियमित आयुर्वेदिक औषधे घेऊ लागले. पहिल्या आणि दुसऱ्या किमोतील माझ्या प्रकृतीतील फरक मला लगेच जाणवला. माझे किमो व रेडिएशन खूप स्ट्रॉग असूनही या औषधांमुळे मला कधी उलट्या, अतिसार, बद्धकोष्ठ, भूक नसणे इ.

गोष्टींचा त्रास झाला नाही.

किमो आणि रेडिएशनमुळे माझ्या हृदयाला आणि फुफ्फुसाला गंभीर इजा झाली होती. परंतु नियमितपणे घेल असलेली आयुर्वेदिक औषधे, औषधी तेलांचा सढळ वापर आणि वर्षातून एकदा तरी केले जाणारे पंचकर्म या सर्वांमुळे गेली १४ वर्षे मी या आजाराला टक्कर देत आहे.

सरदेशमुख महाराजांच्या आशीर्वादाने तसेच डॉ. सरदेशमुख सर आणि कॅन्सर रिसर्च प्रोजेक्टमधील सर्व डॉक्टर्स आणि स्टाफच्या आपुलकीने मला पुर्नजन्म मिळाला आहे.

Medicine cures and love heals.

डॉ. ऋतुजा कुशलकर

विकतची दुखणी - नैराश्य

आजच्या वैद्यक क्षेत्रासमोर शारीरिक आजारांबरोबरच मानसिक विकारांचे आव्हान उभे राहिले आहे. आजच्या स्पर्धात्मक युगात शिक्षण, नोकरी, व्यवसाय या सर्वच क्षेत्रांत स्पर्धा आहे. 'पळाल तर फळाल' असा जणू या युगाचा मूलमंत्र झाला आहे. अशा या स्पर्धेत जर टिकाव धरता आला नाही वा अति संवेदनशीलतेमुळे अपेक्षाभंग सहन करता आला नाही तर माणसाची नैराश्येकडे झुकप्याची भीती अधिक असते. 'मन मनास उमजत नाही आधार कसा शोधावा?' अशी मनाची रिथती होते. आयुर्वेदासारख्या शास्त्राने भविष्यातील या मनाच्या स्वास्थ्यरक्षणाचे महत्त्व ओळखले होते म्हणूनच स्वरूपवृत्त या विषयांतर्गत आयुर्वेदाने काम, क्रोध, मद, मत्सर, इर्षा या मानसभावांवर नियंत्रण ठेऊन सदाचाराबद्दल मार्गदर्शन केले आहे. नैराश्य टाळण्यासाठी जीवनाकडे बघण्याचा दृष्टिकोन सकारात्मक हवा. आयुर्वेदाने इष्ट गोष्टींचा लाभ न होणे व अनिष्ट गोष्टींचा लाभ होणे हे नैराश्याचे महत्वाचे कारण सांगितले आहे व त्यावर उपाय म्हणून 'सुख दुःखे समे कृत्वा लाभाला भी जयाजयी।' अशी मनाची वृत्ती ठेवण्यास सांगितली आहे. अशा वेळी आयुष्यातील सुंदर क्षण, आदर्श व्यक्ती यांचे चिंतन करावे. यामुळे मनाची मरगळ कमी होते. अशा वेळी आपले वाचन, लेखन, संगीत इ. छंदही आपल्या जिवलग मित्राप्रमाणे साथ देतात. आहारात दूध, तूप, ताक इ. सात्विक पदार्थ, योगासने व प्राणायाम, शिरोभ्यंग (डोक्याला नियमित तेल लावणे) या उपायांनी मन शांत व स्थिर होते.

एबीयी माझ्या - कोरीना यशिषद

सध्या जगभर थैमान घालणारा कोरोना हा विषाणू व त्यामुळे उद्भवणारा 'कोविड-१९' हा आजार वैद्यक विश्वापुढे आव्हान म्हणून ठाकला आहे.

अशा परिस्थितीत अऱ्लोपैथी, आयुर्वेद व इतर वैद्यक शास्त्रातील

तज्जांची मते जाणून घेण्यासाठी ‘एबीपी माझा’ या लोकप्रिय दूरदर्शन वाहिनीने कोरोना परिषदांचे आयोजन केले होते. यापैकी ‘कोरोना परिषद-२’ व ‘कोरोना परिषद-४’ मध्ये भारतीय संस्कृति दर्शन ट्रस्ट संचालित इंटिग्रेटेड कॅन्सर ट्रीटमेंट ॲण्ड रिसर्च सेंटरचे संचालक, डॉ. सदानंद प्र. सरदेशमुख व उपसंचालिका डॉ. विनीता देशमुख यांना आमंत्रित करण्यात आले होते.

डॉ. सदानंद प्र. सरदेशमुख यांनी २१ मार्च २०२० रोजी आयोजित ‘कोरोना परिषद-२’ मध्ये ‘कोरोना’ असा आयुर्वेद शास्त्रात उल्लेख नसला तरी संक्रमणजन्य व्याधीचे वर्णन ‘औपसर्गिक’ व्याधी म्हणून आयुर्वेदाने केले आहे असे नमूद केले. तसेच कोरोना विषाणू संसर्गामुळे निर्माण होणारी सर्दी, खोकला, दम लागणे यासारखी लक्षणे आयुर्वेद शास्त्रात प्राणवह स्त्रोतस (श्वसनवह संस्थान) दुष्टी लक्षणांत वर्णन केली आहेत. त्यामुळे अशी लक्षणे असताना तुळस, ज्येष्ठमध, कोरफड यासारख्या वनस्पती उपयुक्त ठरतील, तसेच रोगप्रतिकारशक्ती वाढवण्यासाठी च्यवनप्राश, शतावरी कल्प यासारखे औषधी योग सहाय्यभूत ठरतील असा विश्वास व्यक्त केला. औषध योजनेबोराबरच घरगुती, सात्त्विक पचण्यास हलक्या परंतु पोषक अशा सुयोग्य आहाराची जोड देणे आवश्यक आहे असेही त्यांनी प्रतिपादित केले.

दिनांक २१ एप्रिल २०२० रोजी आयोजित ‘कोरोना परिषद - ४’ मध्ये सहभागी झालेल्या वैद्या विनीता देशमुख यांनी ‘कोरोना’ म्हणून जरी आयुर्वेद शास्त्रामध्ये उल्लेख नसला तरी औपसर्गिक व्याधीचे आयुर्वेदाने वर्णन केले आहे असे सांगितले. कोरोना प्रतिबंधासाठी रोगप्रतिकारशक्ती वाढवण्यासाठी आयुर्वेदातील ‘रसायन चिकित्सा’ उपयोगी ठरेल, परंतु रसायनाची निवड वैद्यांच्या सल्ल्याने प्रकृतीनुसार केल्यास अधिक लाभदायक ठरेल असे नमूद केले. गरम पाणी, हर्बल टी, हळद-मीठ पाण्याच्या गुळण्या, नस्य यासारखे उपक्रम उपयुक्त ठरतील तसेच आयुर्वेदोक्त दिनचर्या पालन, ऋतुचर्या पालन, चौरस पोषक आहार यांचा अवलंब केल्यास स्वास्थ्य रक्षणास मदत होईल असे सांगितले.

वाघोली येथील इंटिग्रेटेड कॅन्सर ट्रीटमेंट ॲण्ड रिसर्च सेंटरमध्ये पद्धतिभूषण माननीय श्री. रत्नजी टाटा यांच्या सहकार्याने आयुर्वेदिक औषधांचे मानकीकरण तसेच इम्युनोमार्कर या शास्त्रीय निकष मापनासाठी रिसर्च लॅबची सुविधा असल्याचे ही नमूद केले.

तुळस गुळवेल हर्बल मिक्स

घटक : तुळस, गुळवेल, अश्वगंधा, यष्टिमधु, सुंठ, दालचिनी, लवंग (प्रमाण उत्तरोत्तर कमी)

गुणधर्म : भावप्रकाशनिघंटु या आयुर्वेदिक वनस्पतीशस्त्रासंबंधी आर्ष ग्रंथामध्ये सर्व वनस्पतींचे गुणधर्म दिलेले आहेत. तुळस ही उष्ण गुणात्मक असून कफवात कमी करणारी पण हृदय व फुफ्फुस यांना

हितकर सांगितली आहे. गुळवेल ही कळूरसात्मक, उष्ण असून ताप व खोकला कमी करते. तीनही दोषांचा समतोल राखून, शरीराला ताकद देणारी रसायन वनस्पती आहे. अश्वगंधा ही सुध्दा वातकफ कमी करणारी असून शारीरिक बल वाढवून सूज कमी करते. जेष्ठमध ही शीत गुणात्मक असून अडकलेला चिकट कफ बाहेर काढते, तसेच कंठाला हितकर असून सूज कमी करते. सुंठ तिखट असली तरीही पचनानंतर ती सौम्य मधुर गुणधर्माची होते. वात आणि कफ कमी करून खोकला, दम लागणे, अपचन, भूक मंदावणे, यांवर गुणकारी आहे. दालचिनी सुंगंधी व चविष्ट असून, ती वात व पित्त कमी करते, तोंडाची चव सुधारते व कोरड कमी करते. लवंग ही तिखट मसाला म्हणून प्रसिद्ध असली तरीही ती पचनानंतर शीतलता आणते, कफ पित्त कमी करते, तसेच खोकला, दम लागणे कमी करते. सर्वांगीण विचार करता, हा काढा दोषांचा समतोल राखण्यास मदत करतो व सर्व प्रकृतीच्या व्यक्तींसाठी मात्रेनुसार उपयुक्त ठरू शकतो.

या अंकातील सर्व उपाय आयुर्वेदिक वैद्यांच्या मार्गदर्शनाच्याला योजावेत.

❖ देणगीद्वारांना निवेदन ❖

आयकर अधिनियम 35 (1) (ii) व 80 (G) अंतर्गत देणग्या चेक / डिमांड ड्राफ्टने ‘भारतीय संस्कृति दर्शन ट्रस्ट’ या नावाने स्वीकारल्या जातील.

प्रकाशक : भारतीय संस्कृति दर्शन ट्रस्ट

संपादक : डॉ. सदानंद प्र. सरदेशमुख

विश्वशांति धाम, केसनंद रोड, वाघोली, पुणे - ४१२२०७,
फोन : ०२०-६७३४६००० / ९५४५५०८८९०

ईमेल : vsv@bsdt.in, वेबसाईट : www.bsdt.in

आयुर्वेद महाविद्यालय : ०२०-६७३४६९५२

आयुर्वेद हॉस्पिटल ॲण्ड रिसर्च सेंटर : ०२०-६७३४६९०४ / ६९३०

इंटिग्रेटेड कॅन्सर ट्रीटमेंट ॲण्ड रिसर्च सेंटर : ०२०-६७३४६००० / ६९२१

अर्थर्व नेचर हेल्थकेअर प्रा.लि. : ०२०-२०२६९३६४, ८४४६००९३७६

प्रकाशन समिती सदस्य : डॉ. वासंती गोडसे, डॉ. पल्लवी मोदे, श्री. राधेश कुलकर्णी, श्री. श्याम शितोळे